

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора медичних наук, професора СТЕПАНЕНКА Романа Леонідовича, професора кафедри дерматології та венерології з курсом косметології Національного медичного університету імені О. О. Богомольця на дисертацію Обадеха Бассама Абдель-Рахмана Аль-Каралеа на тему: «Конституціональні та індивідуально-психологічні особливості виникнення й перебігу псоріазу у чоловіків різних соматотипів», представлену до захисту у спеціалізовану Вчену раду ДФ 05.600.058, що утворена згідно наказу ректора ЗВО Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова № 89 від 28 жовтня 2022 року на підставі рішення Вченої ради ВНМУ ім. М. І. Пирогова № 3 від 27 жовтня 2022 року з правом прийняття до розгляду та проведення разового захисту дисертації на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 22 «Охорона здоров'я» за спеціальністю 222 «Медицина»

Ступінь актуальності обраної теми.

Псоріаз є одним з найбільш розповсюджених дерматозів. Вивченням псоріазу медицина займається вже впродовж декількох сотень років, але й дотепер ціла низка питань з етіології, патогенезу, особливостей клінічного перебігу та ефективності лікування даного захворювання залишаються невирішеними, або такими, які потребують суттєвого поглиблення знань. У тому числі, не зважаючи на суттєві досягнення впродовж останніх десятиріч, залишаються до кінця не встановленими конкретні причини виникнення псоріазу. Загальновизнаним є мультифакторіальна природа цього захворювання, досліджується його генетична обумовленість, стан імунної системи хворих, роль порушення процесів обміну в організмі людини, інфекційно-алергічних, вірусних складових в його виникненні тощо. Ряд дослідників та практичних лікарів описують певні особливості показників будови тіла у хворих на псоріаз, але практично усі ці дослідження стосуються окремих показників, зазвичай тотальних, насамперед маси тіла хворих. Даних щодо комплексного вивчення конституціональних показників будови тіла у

пацієнтів з псоріазом і дотепер практично немає. Так само мало дослідженими залишаються й питання особливостей психологічного стану у людей, хворих на псоріаз.

Враховуючи наведене вище, тема дисертаційної роботи Обадеха Бассама Абдель-Рахмана Аль-Каралеа, яка якраз і присвячена встановленню конституціональних та індивідуально-психологічних особливостей виникнення й перебігу псоріазу у чоловіків, у тому числі й різних соматичних типів є вкрай актуальною для медицини, як в теоретичному, так і в практичному плані.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача.

Дисертаційне дослідження Обадеха Бассама Абдель-Рахмана Аль-Каралеа виконане в рамках ініціативної наукової тематики кафедри шкірних та венеричних хвороб з курсом післядипломної освіти ВНМУ ім. М. І. Пирогова «Конституціональні та психологічні особливості виникнення та перебігу псоріазу у чоловіків різних соматотипів» (№ державної реєстрації: 0121U113156).

Дисертація виконана на високому науково-методичному рівні. Дисертантом проведений ретельний патентно-інформаційний пошук даних наукової літератури у напрямку дослідження, чітко визначені мета дослідження та завдання, необхідні для досягнення поставленої мети, об'єкт та предмет дослідження. Застосовані здобувачем клініко-лабораторні, антропометричні та соматотипологічні, психодіагностичні методи досліджень є сучасними, попередньо апробованими науковцями та практиками і відповідають поставленим завданням дослідження. Отримані результати пройшли належну статистичну обробку в ліцензійному пакеті «Statistica 5.5», повністю представлені у трьох розділах дисертації, ретельно узагальнені та проаналізовані. Сформульовані висновки роботи відповідають її меті та завданням і відображають основні результати та наукові положення дисертації.

Усі наукові публікації здобувача – статті в наукових журналах та публікації в матеріалах науково-практичних конференцій, є оригінальними і повністю відповідають вимогам до наукових публікацій здобувача ступеня доктора філософії.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях.

Наукова новизна результатів досліджень, проведених здобувачем не викликає сумнівів.

Дисертантом уперше встановлені антропометричні і соматотипологічні показники та визначені їх особливості у чоловіків, хворих на псоріаз легкого та важкого клінічного перебігу.

Уперше визначені особливості даних показників у хворих на псоріаз різних ступенів важкості чоловіків різних конституціональних типів – осіб мезоморфного або енто-мезоморфного соматотипів, уперше встановлені «субпатологічні» конституціональні типи.

За результатами досліджень здобувачем уперше розроблені та проаналізовані дискримінантні математичні моделі ризику виникнення та особливостей перебігу псоріазу у чоловіків загалом та в чоловіків мезоморфного або енто-мезоморфного соматотипів в залежності від їх антропометричних та соматотипологічних параметрів.

Також новітніми є й визначені дисертантом особливості показників особливостей особистості у чоловіків, хворих на псоріаз легкого або важкого перебігу загалом та окремих конституціональних типів.

Основні отримані результати і наукові положення дисертаційного дослідження Обадеха Бассама Абдель-Рахмана Аль-Каралеа повністю відображені у 14-ти наукових публікаціях, серед яких 8 статей у наукових фахових журналах України (у тому числі 1 – у виданні, яке входить до міжнародної наукометричної бази Web of Science); 2 статті – в закордонних наукових журналах (Польща) та 3 публікації в матеріалах міжнародних науково-практичних конференцій. Дисертантом отримане свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Дисертаційне дослідження базується на достатньому кількісному матеріалі спостережень та ретельному якісному і кількісному формуванні груп дослідження відповідно до його мети і завдань – виконане клініко-лабораторне, антропосоматотипологічне та психо-фізіологічне обстеження 100 чоловіків першого зрілого віку, хворих на псоріаз, у тому числі: 32 особи з легким перебігом захворювання та 68 осіб з важким перебігом. У якості контрольної групи виступали 82 практично здорових чоловіків такої ж вікової групи.

У процесі виконання дисертаційної роботи здобувач застосував загальноновизнані та апробовані методи досліджень, які відповідають поставленій меті та визначеним завданням дослідження: клініко-лабораторні – для верифікації діагнозу псоріазу; антропометричні та соматотипологічні – для встановлення особливостей будови тіла; психодіагностичні – для встановлення показників особливостей особистості.

Усі отримані результати дослідження ретельно проаналізовані методами математичної статистики у ліцензованому пакеті статистичної обробки. Достовірність отриманих результатів та створених на їх основі математичних моделей ризику виникнення та особливостей клінічного перебігу псоріазу у чоловіків не викликає сумніву.

Наукові положення та висновки, сформульовані у дисертації базуються на отриманих результатах, їх ретельному узагальненні та обговоренні з інформативним використанням посилань на дані попередніх досліджень інших авторів, які працювали у схожому напрямку.

Зважаючи на вказане, вважаю, що як отримані результати, так і основні наукові положення та висновки дисертаційної роботи є достовірними та науково-обґрунтованими.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

У процесі підготовки до виконання та під час безпосереднього виконання дисертаційного дослідження дисертант показав високий рівень володіння методологією наукової діяльності – самостійно здійснив на належному рівні патентно-інформаційний пошук у напрямку дослідження, розробив дизайн дослідження, за участю наукових керівників чітко визначив мету дослідження та завдання, оволодів необхідними методиками клінічного обстеження хворих, антропометричних, соматотипологічних, психо-фізіологічних досліджень; самостійно провів статистичну обробку результатів дослідження, здійснив аналітичний огляд літератури та написав усі розділи власних досліджень; з консультативною допомогою наукових керівників провів аналіз та узагальнення результатів дослідження та сформулював висновки дисертації, самостійно оформив дисертаційну роботу. Поставлене наукове завдання виконане здобувачем на високому рівні.

Теоретичне і практичне значення отриманих результатів дослідження.

Теоретичне значення результатів представленого дисертаційного дослідження, які надають нових знань щодо можливих чинників виникнення та розвитку псоріазу та особливостей психічного стану хворих на псоріаз є важливим, як для клінічних наук – дерматології, галузей психології та психіатрії, так і для медичної антропології, як міждисциплінарної науки, яка вивчає проблеми здоров'я людини та його збереження загалом.

Результати дослідження впроваджені в навчальний процес та лекційні курси кафедри дерматології та венерології Національного медичного університету імені О. О. Богомольця, кафедри дерматовенерології Буковинського державного медичного університету та кафедри шкірних та венеричних хвороб з курсом післядипломної освіти Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова.

Важливе практичне значення отриманих результатів дослідження полягає, у першу чергу, в практичному використанні створених на основі дискримінантного аналізу дискримінантних моделей ризику виникнення та особливостей клінічного

перебігу псоріазу на основі урахування конституціональних особливостей людини.

Результати дисертаційної роботи впроваджені в практичну діяльність лікарів дерматовенерологів шкірно-венерологічного відділення військово-медичного клінічного центру Центрального регіону та консультативно-діагностичного відділення КНП «Вінницького обласного клінічного шкірно-венерологічного центру Вінницької обласної ради».

Оцінка змісту дисертації, її завершеність в цілому.

Дисертація викладена українською мовою на 261 сторінці (з яких 120 сторінок – заліковий машинописний текст), ілюстрована 157 рисунками та 29 таблицями і складається з анотації, змісту, переліку умовних скорочень і термінів, вступу, огляду літератури, розділу загальної методики і основних методів дослідження, трьох розділів власних досліджень, розділу аналізу й узагальнення результатів дослідження, висновків, списку використаних джерел та додатків.

У *Анотації* державною та англійською мовами стисло викладені основні результати дослідження, проведеного автором та вказані ключові слова.

Згідно існуючих вимог дисертантом виокремлені та наведені список публікацій, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації (10 публікацій) та наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації (3 публікації).

Вступ дисертації побудований класично і містить розкриття актуальності теми досліджень, зазначення зв'язку роботи з науковими програмами, планами, темами, формулювання мети і завдань дослідження, його об'єкту і предмету; викладення наукової новизни та практичного значення одержаних результатів, особистого внеску здобувача та апробації результатів дисертації, виданих публікацій, відомості щодо структури та обсягу дисертації.

Розділ I «Огляд літератури» викладений на 24 сторінках і складається з трьох підрозділів у яких дисертант логічно і послідовно викладає актуальну інформацію стосовно сучасних аспектів етіології та патогенезу псоріазу, особливостей психологічного стану пацієнтів та якості життя хворих на псоріаз та

значення конституціональних факторів у виникненні дерматологічних захворювань. Матеріалами даного розділу автор аргументує вибір і важливість напрямку свого дисертаційного дослідження.

Розділ 2 «Загальна методика і основні методи досліджень» викладений на 14 сторінках, має 2 підрозділи і містить детальну інформацію щодо загальної методики дослідження, суб'єктів дослідження та застосованих методах дослідження. Автором надана клінічна характеристика хворих на псоріаз з наведенням декількох ілюстрованих клінічних прикладів (7 рисунків) та детально описані використані методики антропометричних та соматотипологічних досліджень, методики вивчення індивідуально-особистісних показників досліджуваних та застосовані методи статистичної обробки отриманих результатів.

У трьох наступних розділах дисертації наведені результати власних досліджень здобувача.

Розділ 3 «Особливості антропометричних і соматотипологічних показників у чоловіків загальної групи та різних соматотипів хворих на псоріаз легкого та важкого перебігу» викладений на 61 сторінці, має 2 підрозділи. У даному розділі наведені встановлені відмінності за показниками морфологічної конституції між чоловіками різних груп дослідження. Автором виявлено у хворих на псоріаз з легким та важким перебігом чоловіків, порівняно зі здоровими чоловіками, більші значення усіх тотальних та переважної більшості поздовжніх, поперечних, обхватних розмірів тіла, показників ендоморфного і мезоморфного компонентів соматотипу та м'язового і кісткового компонентів маси тіла. Натомість, більшість показників товщини шкірно-жирових складок і показник екоморфного компоненту соматотипу у хворих на псоріаз були, навпаки, меншими. У хворих чоловіків загальної групи з легким перебігом псоріазу, порівняно з особами з важким перебігом, встановлено більші значення показників довжини тіла, висоти надгруднинної, лобкової та пальцевої антропометричних точок, ширини дистальних епіфізів передпліччя та стегна, обхвату гомілки у нижній частині та кісткового компоненту маси тіла. Також, у даному розділі описані встановлені відмінності між хворими на псоріаз та здоровими чоловіками відповідних

соматотипів та між хворими на псоріаз чоловіками однакових соматотипів з різним перебігом псоріазу. Саме за аналізом отриманих результатів, викладених у даному підрозділу дисертант доходить висновку про «субпатологічні» конституціональні типи у чоловіків загальної групи та осіб мезоморфного соматотипу хворих на псоріаз із легким або важким перебігом, а також чоловіків ендо-мезоморфного соматотипу хворих на псоріаз із легким перебігом.

Розділ 4 «Особливості показників особливостей особистості у чоловіків загальної групи та різних соматотипів хворих на псоріаз легкого та важкого перебігу» викладений на 31 сторінці, складається з двох підрозділів. У даному розділі наведені дані та виявлені достовірні відмінності за показниками провідних типологічних характеристик темпераменту та психодинамічних особливостей особистості, вираженості і особливостей акцентуованих рис особистості та показниками рівня суб'єктивного контролю між групами хворих на псоріаз та здорових чоловіків загалом, між групами здорових та хворих різних соматотипів та між групами хворих різних соматотипів з урахуванням варіанту перебігу хвороби.

Розділ 5 «Дискримінантні моделі можливості виникнення та особливостей перебігу псоріазу у чоловіків загальної групи та різних соматотипів в залежності від особливостей розмірів і будови тіла» викладений на 8 сторінках. У даному розділі дисертант надав необхідні дані дискримінантного аналізу та навів розроблені достовірні дискримінантні моделі, які з високою ймовірністю надають можливість прогнозування виникнення та варіанту перебігу псоріазу за ступенем важкості у чоловіків загальної групи та чоловіків мезоморфного соматотипу на основі особливостей їх антропометричних показників. У чоловіків ендо-мезоморфного соматотипу вдалося розробити такі достовірні моделі лише між здоровими та хворими на псоріаз чоловіками.

У шостому розділі дисертації проведено узагальнення та ґрунтовний аналіз отриманих дисертантом результатів досліджень з використанням аналітичного порівняння з даними інших авторів, які працювали у подібному напрямку досліджень. Розділ гарно проілюстрований рисунками, які надають можливість наглядно оцінити виявлені відмінності конституціональних параметрів тіла між

здоровими та хворими на псоріаз чоловіками з легким або важким перебігом захворювання, між чоловіками із різним ступенем важкості псоріазу, у тому числі й різних або відповідних соматотипів. Так само ретельно проведено узагальнення й аналіз результатів визначення психоемоційного стану хворих на псоріаз та створених дискримінантних моделей виникнення та перебігу псоріазу за ступенем важкості.

Узагальнюючий та 6 окремих *висновків* дисертації у повному обсязі відображають отримані результати досліджень, відповідають завданням і меті дисертаційної роботи.

Список використаних джерел оформлений відповідно до існуючих вимог і складається з 263 джерел наукової літератури (26 викладені кирилицею та 237 – латиницею).

Дисертацію в цілому слід вважати повністю завершеною науковою працею.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації в практиці.

Результати дисертації доцільно використовувати в подальшому в практичній діяльності лікарів дерматовенерологів, психологів та психіатрів, лікарів загальної практики та сімейної медицини закладів охорони здоров'я, антропологів, у діагностичній і лікувальній роботі та під час проведення практичних занять фахівцями кафедр шкірних хвороб закладів вищої медичної освіти.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача.

Принципові зауваження щодо оформлення та змісту дисертації відсутні. Разом з тим, виникло декілька зауважень, які не впливають на загальний високий рівень дисертаційного дослідження, його теоретичне та практичне значення:

1. Зважаючи на вагому практичну значимість результатів дисертаційного дослідження доцільно доповнити текст дисертації окремим підрозділом «Практичні рекомендації».

2. У тексті дисертації застосовуються такі терміни, як «важкий перебіг», так і «тяжкий перебіг» для характеристики ступенів перебігу псоріазу, на мою думку краще використовувати «важкий перебіг» та хворі з «важким перебігом» тощо.

3. У тексті дисертації трапляються поодинокі орфографічні, друкарські помилки, наприклад: стор. 25 перший абзац «Київськи ...», вірно – «Київські ...»; стор. 47 «надмірної маси тіла спостерігалася...», вірно – «надлишкова маса тіла»; у назві підрозділу 4.2 «Відмінності між здоровими хворими», вірно «Відмінності між здоровими і хворими ...».

У порядку дискусії хотілося б почути відповідь дисертанта на наступні запитання:

1. В своїх відповідях Ви сказали що псоріаз це імуноопосередковане та запальне захворювання. І все-таки псоріаз це аутоімунне або аутозапальне захворювання?

2. Визначте, будь ласка, головні профілактичні аспекти Вашого дослідження? В чому полягає його попереджувальна, запобіжна та ризик-орієнтована роль?

Відсутність (наявність) порушень академічної доброчесності.

За результатами проведеного аналізу тексту дисертації, наукових публікацій дисертанта ознак академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації або фальсифікації результатів дисертаційного дослідження Обадеха Бассама Абдель-Рахмана Аль-Каралеа не виявлено. Текст дисертації є оригінальним, отримані результати є власним доробком здобувача.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

Дисертація Обадеха Бассама Абдель-Рахмана Аль-Каралеа на тему: **«Конституціональні та індивідуально-психологічні особливості виникнення й перебігу псоріазу у чоловіків різних соматотипів»**, що представлена на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 22 «Охорона здоров'я» за спеціальністю 222 «Медицина», є завершеною, самостійно виконаною кваліфікаційною науковою працею, в якій викладені нові науково обґрунтовані результати проведених

особисто дисертантом досліджень, які дозволили вирішити актуальну науково-практичну задачу дерматовенерології щодо встановлення особливостей антропометричних, соматотипологічних показників і показників особливостей особистості у чоловіків, хворих на псоріаз різного ступеня важкості та розробки прогностичних дискримінантних моделей можливості виникнення та особливостей перебігу даного захворювання. Результати та основні положення і висновки дисертаційної роботи мають важливе теоретичне та практичне значення для медицини насамперед, для фахівців з шкірних хвороб.

За актуальністю теми, методичним рівнем виконання, об'ємом проведених досліджень, науковою новизною, теоретичною та практичною значимістю дисертаційна робота відповідає вимогам до дисертації згідно Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. №44 та вимогам щодо оформлення дисертації відповідно до наказу МОН України №40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації». Автор дисертації **Обадех Бассам Абдель-Рахман Аль-Каралех** заслуговує на присвоєння ступеня доктора філософії у галузі знань 22 «Охорона здоров'я» за спеціальністю 222 «Медицина».

Офіційний опонент:

професор кафедри дерматології та

венерології з курсом косметології

Національного медичного університету

імені О.О. Богомольця

доктор медичних наук, професор

Роман СТЕПАНЕНКО